

capitolul I

studii și cercetări

BISERICA MĂNĂSTIRII COLȚEA

Buzilă Ciprian

Abstract

The Colțea Church is one of the few ecclesiastical monuments in Bucharest which presents influences of seventeenth century Western art. This article highlights a comparative analysis of Baroque influences, legible especially in the repertoire of decorative elements, making reference to the other Mihai Cantacuzino's foundations - one of the leading personalities of Romanian culture in that century. The church preserves many original objects of worship, of which the most valuable is the *iconostasis* (1701-1702), who keeps icons painted at the beginning of XVIII-th century.

Keywords: Mihai Cantacuzino, Colțea Church, Pârveu Mutu, iconostasis, Brancovan style, Brancovan sculpture, baroque influence, iconography of the frescos, Deisis.

Rămasă solitară în mijlocul Bucureștiului, biserica Colțea, aflată în apropierea intersecției bulevardului I. C. Brătianu cu bulevardul Carol I, este singura care a mai supraviețuit dintr-un întreg complex mănăstiresc ridicat acum trei secole de spătarul Mihai Cantacuzino.

Modernizarea tramei stradale din centrul orașului a schimbat aspectul său de odinioară. Cu greu ne putem imagina cum arăta mahalaua Colței în vremea în care se ridica această mănăstire. Orașul era împărțit, după cum arată cartografia de la 1798 a Poliției, în cinci „plase”. Printre cele douăzeci și șase de mahalale ale plasei Târgului făcea parte și „mahalaua Colții”. Aceasta purta numele Colțea încă din secolul al XVII-lea¹, nume primit de la biserica care intrase în posesia dregătorului Colțea Doicescu, un

personaj relativ important în epocă². În spatele bisericii se întindea o vie³, iar în locul actualei Piețe Sf. Gheorghe se ținea târgul comercial denumit „Târgul Cucului”⁴. De-a lungul uliței celei mari a Colței, se găseau multe prăvălii, aceasta fiind una dintre cele mai comerciale străzi din oraș. În această mahala, ridica la începutul veacului al XVIII-lea Mihai Cantacuzino, spătarul, mai întâi o biserică din piatră la care va alătura, pe parcursul a câțiva ani, un spital, o școală, paraclise și chilii aferente acestora, și un falnic turn clopotniță care unea zidul de incintă.

Scurt istoric

Făcând parte dintr-o prestigioasă familie nobiliară bizantină, al cărei întemeietor în Țara Românească fusese Postelnicul Constantin Cantacuzino⁵, Cantacuzinii au fost unii dintre înnoitorii de seamă ai vieții artistice și culturale din Țara Românească, fiind fondatorii a numeroase edificii de cult și de reședințe impunătoare.

Personalitate erudită cu multiple afirmări în cultura și viața socială de la sfârșitul secolului al XVII-lea, Mihai spătarul a desfășurat o activitate ctitoricească susținută, dezvoltată cu precădere în prima parte a domniei nepotului său, Constantin Brâncoveanu. Acesta clădește lăcașuri de cult la intervale scurte de timp: mănăstirea din Râmnicul Sărat (1691-1697)⁵, ridicată împreună cu Constantin Brâncoveanu, mănăstirea Sinaia (1694-1695)⁶, biserica Fundenii Doamnei (1699). Poate cea mai importantă

¹ Numele de „mahalao[a] Colții Clucer” apare într-un document la 1669, iunie 18, I. Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Fundația Regele Carol I, București, 1941, p. 21.

² Mahalaua din jurul bisericii lui Colțea a luat aceeași denumire, căpătând o identitate și devenind astfel un reper urbanistic încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

³ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 27.

⁴ Aurora Ilieș, *Biserica Mănăstirii Colțea*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 7.

⁵ Vezi Octav-George Lecca, *Familii boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice)*, Editura Libra, Muzeul Literaturii Române, București, [f.a.], p. 189.

⁶ Date conform pisaniei. N. Stoicescu o datează 1690-1696, pe baza unor documente, cf. N. Stoicescu, *Bibliografia Monumentelor Feudale din Țara Românească*, extras în Mitropolia Olteniei, Craiova, 1966, p. 331, nota 31.

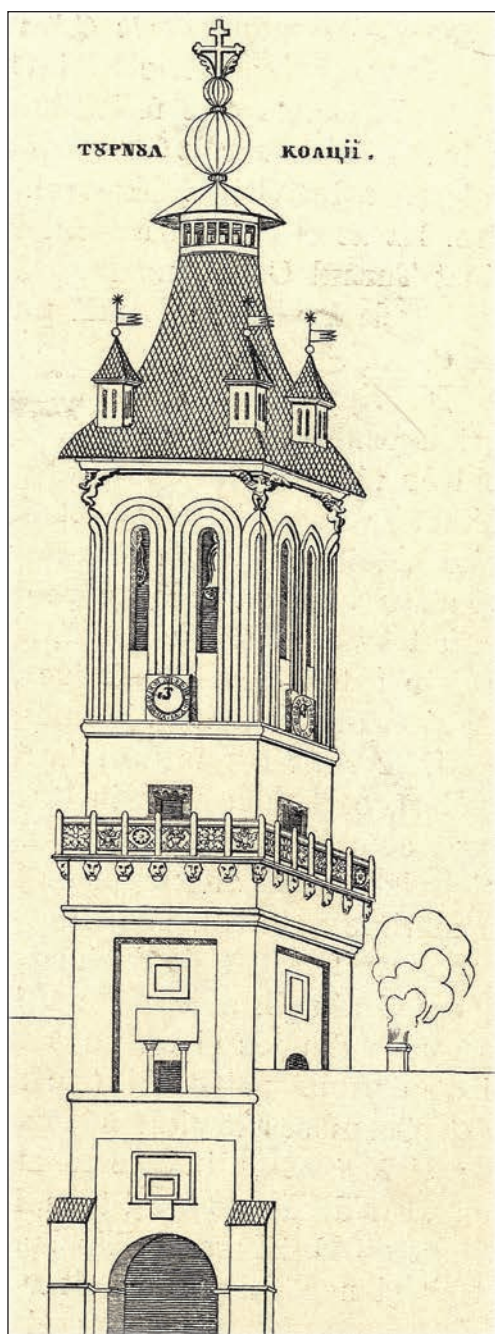

Fig 1. Turnul mănăstirii Colțea la începutul secolului al XIX-lea. Apud Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 182.

Fig 2. Biserica Colțea

prin rolul pe care urma să-l aibă, și ultima ctitorită pe de-a întregul⁷ de spătar, este mănăstirea Colțea, complex legat de aspirațiile umanisto-filantropice care se făcuseră auzite în epocă și de care acesta nu era străin.

Ctitorul cel dintâi al bisericii⁸ din lemn a fost Udrea Doicescu, slugerul, și avea hramul Sf. Paraschiva. Udrea Doicescu este ucis în răscoala din 1655, iar biserica rămâne în grija fratelui său, Colțea clucerul⁹. În martie 1670, Colțea Doicescu, neputând după dorința fratelui său

să aibă grijă de această biserică, închină lăcașul cu toate averile și împrejurimile ei Mitropoliei „Ungrovlahiei” din București „pentru ca să fie pomeniți de urmașii lor și de ei înșiși neîncetat”¹⁰.

Mihai Cantacuzino achiziționează abia în anul 1709 locul cu biserica denumită deja a Colței, de la Mitropolie pentru suma de opt sute de taleri de argint¹¹. Acesta primise însă voie înainte, de la Teodosie, mitropolitul Țării Românești, să zidească biserica, o „bolniță” și „casă pentru streini” pentru îngrijirea celor bolnavi¹². Este posibil ca

⁷ *Ibidem*, p. 523.

⁸ La biserica mănăstirii Titireciu Mihai Cantacuzino adaugă doar pridvorul din temelie, după anul 1701, și face reparațiile necesare bisericii. Unii autori consideră că partea cea veche a bisericii (altarul și naosul) datează din secolul al XVI-lea. Vezi T. Simedrea, *Mănăstirea Titireciu*, în *Glasul Bisericii*, Anul XXII, nr. 5-6, p. 479.

⁹ Într-un hrisov din anul 1658 februarie 10, e menționată biserica lui Udrea slugerul – Vezi Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu, Ioana Cristache Panait, *Documente privind istoria orașului București*, Muzeul de Istorie a orașului București, 1960, p. 33.

¹⁰ Colțea Doicescu, frate cu Uldrea slugerul Doicescu este pomenit pe rând ca: postelnic – 1620, 1641, vornic -1644-1654, vel pitar -1655; mare comis - 1660; mare clucer în 1661, 1662-1664, 1665-1668, Vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV-XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 169.

¹¹ Cartea mitropolitului Antim, document publicat de Ionașcu I. în *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Fundația Regele Carol I, București, 1941, p. 27.

¹² Document din 1709, martie 29, publicat de George Potra în *Documente*

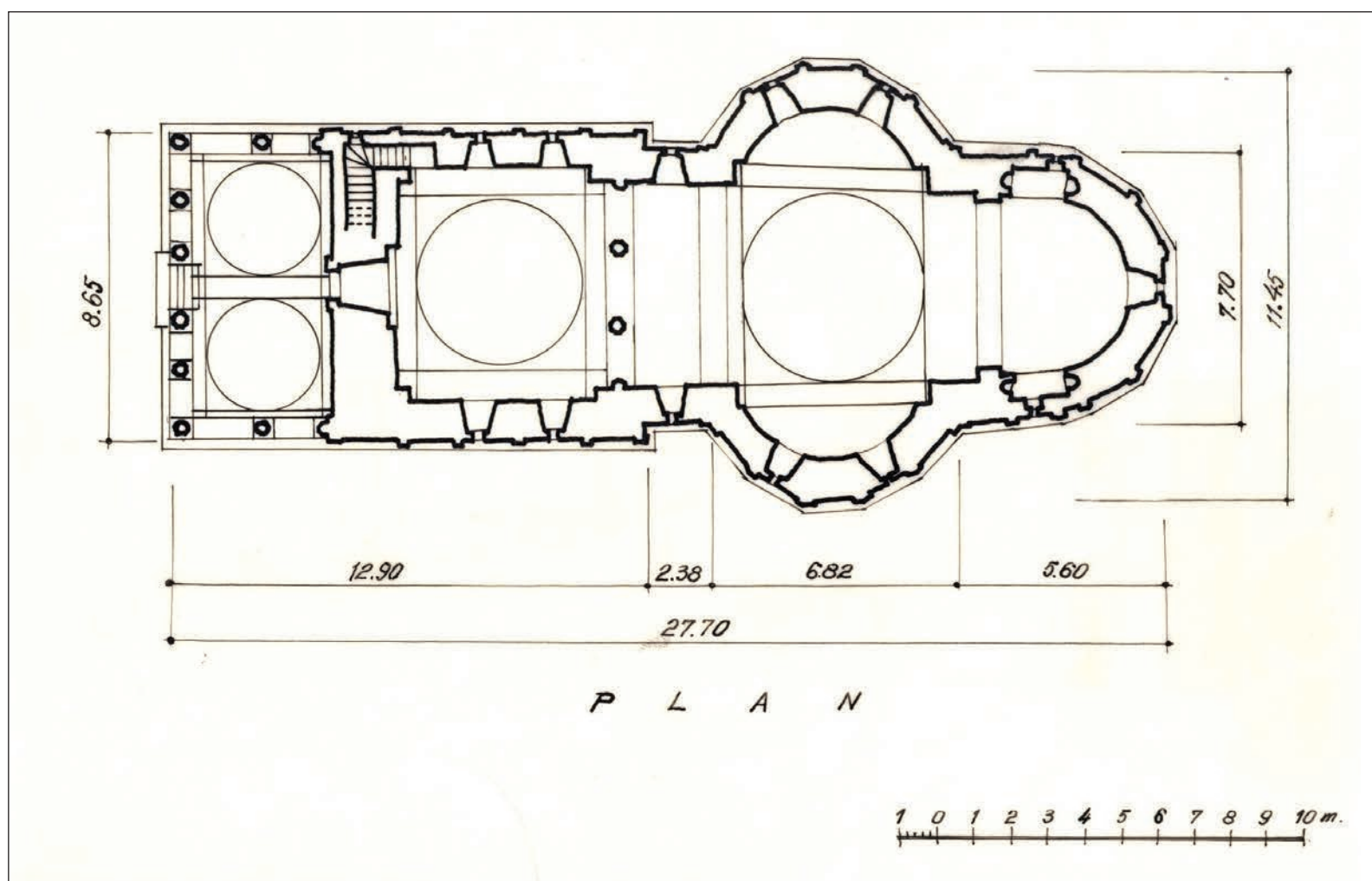

Fig 3. Biserica Colțea, Plan, Arhiva INP.

tranzacția să fi fost determinată de faptul că biserica lui Udrea Doicescu - aflată în ruină - nu a putut fi reparată nici de Mitropolia din București¹³.

Pe acest loc, eruditul demnitar, edifică la începutul secolului al XVIII-lea, complexul de clădiri al mănăstirii Colțea, care cuprindea: o biserică relativ mare cu hramul *Trei Ierarhi*¹⁴, care era așezată în mijlocul curții, trei paraclise¹⁵ dintre care două erau dispuse unul în fața altuia - unul la casele arhiereului situate în partea de nord a curții cu hramul Sf. Paraschiva, altul cu hramul Sfinții Cosma și Damian, iar un alt paraclis a fost zidit pentru școlari de vornicul Șerban Cantacuzino, fiul lui Drăghici spătarul; un spital cu profil dermato-chirurgical, și o școală de „slovenie”. În chiliile mănăstirii a funcționat pentru o perioadă foarte scurtă de timp (ca. 1747- 1748) și tipografia domnească, care din porunca lui Grigore Ghica a fost mutată la Mitropolie.

Odată cu trecerea timpului și datorită calamităților, complexul monastic a suferit reparații și modificări

privitoare la istoria orașului București (1634-1800), Ed. Academiei Române, București, 1982, pp. 133-135.

¹³ Locul a fost cumpărat abia în 1709. Din cartea patriarhală a lui Antim Ivireanu, prin care i se vând spătarului Mihai proprietățile cu biserica lui Colțea Doicescu - închinată Mitropoliei - reiese că biserica și celelalte construcții au fost ridicate anterior momentului cumpărării (1709), prin binecuvântarea mitropolitului Teodosie. *Ibid.*

¹⁴ Aurora Ilieș, *op. cit.*, p. 8.

¹⁵ Hramul bisericii este pomenit prima dată, în 1708, ca „besearea Trei Sfetitelor”; vezi cartea domnitorului Moldovei Mihai Racoviță în I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 92.

repetate. Incendiul din 1739 a mistuit acoperișurile construcțiilor, inclusiv pe cel a bisericii; acestea au fost refăcute în același an¹⁶. După a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la 1770, pridvorului original al bisericii i se adaugă un alt pridvor, mai mic, ca la biserica mănăstirii Hurez¹⁷. Această adăugire a fost înlăturată la mijlocul secolului al XIX-lea¹⁸. Este reparată în mai multe rânduri: de arhitecții Faier și Conrad Schwink, în urma cutremurului din 1838¹⁹, de arhitectul G. Mandrea în 1895²⁰, și consolidată după bombardamentele din 1944. Cea mai recentă restaurare, proaspăt încheiată, s-a realizat între 2001-2007 de un colectiv condus de arhitect Constanța Carp²¹.

Spitalului i se adaugă în 1795 în partea de sud un pavilion pentru femei. Avariile din urma cutremurului din 1802 au determinat demolarea spitalului în 1836, acesta

¹⁶ Numărul paracliselor (trei) este menționat în „cartea gospod” semnată de voievodul Constantin Mavrocordat în 23 mai 1747. *Ibidem*, p. 135.

¹⁷ Constantin Dapontes, *Ephémérides daces, ou chronique de la Guerre de Quatre ans, 1736-1739*, Paris, 1880, p. 155, apud N. Iorga, *Monumente istorice românești și Daponte*, în *BCMI*, XXVI, 1933, p. 157; I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 128.

¹⁸ Vezi Horia Teodoru, *Un pridvor necunoscut, în Omagiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani*, Editura Academiei Române, pp. 547-554.

¹⁹ Ante 1865, de când datează acuarela lui Henric Trenk, *Ibid.*, p. 552.

²⁰ Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea, *Enciclopedia Lăcașurilor de cult din București*, vol. II, Ed. Ergorom '79, București, 2000, p. 74.

²¹ Acesta face câteva mici reparații. Vezi G. Mandrea, *Relațiuni despre biserica Colții*, în *BCMI*, IV, 1911, p. 150.

Fig. 4. Biserica Colțea, fațada de nord, anii '60, Foto arhiva INP

Fig. 5. Fațada de nord.

fiind refăcut în 1842; în 1887 s-a construit actuala clădire în stil neoclasic.

Toate construcțiile au fost înconjurate cu zid, fiind gata pe la 1714-1715, după cum grăiește pisania turnului²². La poarta intrării a fost zidit un turn clopotniță cu un aspect pitoresc (Fig. 1). Supoziția că ar fi participat constructori străini la ridicarea acestuia²³ este întărită de aspectul deosebit față de celelalte clopotnițe ale bisericilor din Țara Românească. Un desen ne înfățișează aspectul turnului înainte de cutremurul din 1802, în urma căruia a suferit avarii²⁴. Deasupra bolții de la intrare a construcției de plan pătrat se ridicau trei niveluri diferențiate unele de altele. Nivelul al doilea era înconjurat de jur împrejur de un balcon ale cărui plăci de parapet erau încununate cu fleuroane²⁵. La nivelul superior, fiecare fațadă prezenta două deschideri sub formă de arcade în plin cintru, împodobite cu toruri; tot la acest nivel era plasat și câte un orologiu. Acoperișul realizat în pantă frântă, avea patru ape; în partea inferioară se găsea câte un turnuleț la fiecare dintre cele patru colțuri, iar în partea superioară acesta era încheiat cu un bulb baroc. Forma acoperișului, balustrada de la catul al doilea precum și înălțimea neobișnuită a turnului sunt elemente noi în arhitectura românească. Turnul și zidurile de incintă sunt demolate în anul 1888 atunci când se trasează actualul bulevard I. C. Brătianu.

²² „Consolidare, restaurare și punere în valoare”, proiect nr. M054 din 2001, Memoriu arhitectură, p. 2.

²³ Pisania se află la Muzeul Național de Artă al României.

²⁴ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Turnul și Biserica Colțea*, în *Convorbiri literare*, nr. 3, 1908 (XLII), p. 352.

²⁵ Desen publicat în Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Stabilimentul grafic I.V. Sococ, București, 1899, p. 182; acesta apăruse mai întâi, în *Muzeul Național*, anul 1838, luna februarie.

Biserica Colțea. Analiză arhitecturală

Dintre toate clădirile ce formau așezământul mănăstiresc, nu s-a mai pastrat până în zilele noastre decât biserica (Fig. 2). Ridicată cea dintâi²⁶, aceasta era gata cam pe la 1701-1702²⁷. Împreună cu celelalte ctitorii ale spătarului, biserica mănăstirii Colțea se înscrie printre construcțiile din epoca de apogeu a stilului brâncovenesc.

După o perioadă modestă de edificare, care a urmat epocii lui Matei Basarab, activitatea constructivă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea este preluată aproape cu înflăcărare de Cantacuzini și de voevodul Constantin Brâncoveanu către sfârșitul secolului, ctitori care deschid o nouă epocă artistică.

Folosirea formelor artistice de factură occidentală, din dezideratul familiei domnitoare de sincronizare cu

arta și fastul curților occidentale, grefate pe scheletul arhitectonic tradițional ilustrează trecerea spre un “ev mediu modern”²⁸. Este vorba de o osmoză de elemente orientale și occidentale, fericit dozată în cadrul acestor monumente, care devine originală.

Edificiile ridicate de aceștia prezintă trăsături care se disting de restul monumentelor contemporane lor. În primul rând, o sculptură bogată năpădește ancadramele ferestrelor, capitellurile și coloanele pridvoarelor sau a celor din pronaos și naos, consolele și portalurile; sculptura capătă un rol important, fiind executată într-o manieră îngrijită, care se deosebește prin limbajul decorativ folosit, limbaj tribut artelei baroce italiene. Ecou al artei apusene sunt și elementele arhitectonice uzitate, precum și unele elemente decorative clasice cum sunt consolele de colț, cornișele, soclurile profilate ușor stângaci după tiparele clasice, antablamentele cu arhitravă și friză, cartușele, capitellurile corintiene cu flori și foi de acant și volute etc²⁹.

În arhitectură nu apar rezolvări spectaculoase, deși

²⁶ La sfârșitul secolului al XIX-lea o parte dintre acestea au fost adăugate în balustrada pridvorului bisericii.

²⁷ Acest lucru reiese din Cartea lui Antim Ivireanu din 1709, martie 29. Vezi George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București* (1634-1800), Ed. Academiei Române, București, 1982, pp. 134.

²⁸ La 1702, noiembrie 18, patriarhul Gavril al Constantinopolului, întărește privilegiile și daniile mănăstirii Sinaia și pe cele ale mănăstirii Colțea. N. Iorga, *Cartea patriarhală pentru Sinaia*, în *Studii și Documente*, XXI, pp. 85-88, apud N. Stoicescu, *op. cit.* p. 183, nota 18. Alți autori consideră că a fost ridicată ante 1699. Cf. G. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri între anii 1790-1791 după două planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, Editura 1935, p. 62.

²⁹ Vezi Răzvan Theodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern, Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987, pp. 63 și urm.

Fig 6. Pridvor, pictura murală.

Fig 7. Vedere din pronaos.

Fig 8. Naos, turla.

vechile elemente arhitectonice - care caracterizează arhitectura medievală de cult din Țara Românească - sunt utilizate într-o manieră nouă. Cu excepția bisericii mănăstirii Sinaia, care prezintă o particularitate în plan datorată influenței baroce³⁰, toate celelalte biserici ale spătarului sunt de plan triconc. Cupola sferică sau turla pe pandantivi dispuse pe arce, se descarcă acum nu pe pilaștri masivi, specifici pentru construcțiile de acest tip din secolele anterioare și folosite foarte des până în prima jumătate a secolului al XVII-lea, ci pe console de colț. Soluția a apărut în Țara Românească odată cu zidirea bisericii Stelea din Târgoviște (1645) de către meșterii moldoveni ai lui Vasile Lupu³¹, și devine preferata boierilor Cantacuzini, soluție care se generalizează în cursul secolului al XVIII-lea.

Aspectul exterior al bisericilor se deosebește printr-o tencuială care acoperă în întregime fațadele. În general, în cursul secolului al XVIII-lea, nu se mai întrebuițează apareiajul de cărămidă specific secolelor anterioare. Fațadele sunt împărțite în două registre printr-un brâu răsucit³¹. Coloanele masive de zidărie ale pridvorului deschis sunt înlocuite în vremea Cantacuzinilor prin coloane mai zvelte din piatră, cu fusuri de secțiune circulară, împodobite cu motive florale sculptate. La intrarea în pronaos, găsim, la toate aceste lăcașuri, câte un portal care denotă, prin compoziția și elementele de decorativitate folosite, influența arhitecturii occidentale.

Biserica Colțea, construită din cărămidă, are un plan de tip triconc și este compusă dintr-un pridvor deschis, pronaos, naos și absida altarului (Fig. 3). La vremea

respectivă, prin dimensiunile ei³², se număra printre cele mai de seamă biserici din București. Modificările ulterioare (Fig. 4) aduse edificiului au schimbat aspectul original al acesteia³².

La exterior, fațadele bisericii, între soclul puternic și cornișă, sunt împărțite în două registre inegale printr-un brâu de cărămidă tencuită destul de greoi în formă de funie răsucită în trei, ce înconjoară toată suprafața bisericii. Brâul nu este un element nou în arhitectura muntenească³³, cât mai degrabă felul în care acesta este împletit - influență provenită de la biserica Stelea din Târgoviște. În Oltenia și în Muntenia, brâul este un tor simplu înconjurat de două rânduri de cărămizi dispuse în dinți de fierăstrău, unul dedesubt iar celălalt deasupra. La biserica Coțea, dedesubtul brâului se găsește un șir de dinți de fierăstrău³⁴ care înconjoară pronaosul (doar pe latura de nord, pe latura de sud fiind acoperit cu tencuială), naosul cu absidele laterale și absida altarului. Registrul de sub brâu, cu excepția pridvorului, e decorat cu firide în retragere terminate în partea superioară în arc în acoladă. Registrul superior, aflat deasupra brâului, care se întinde și pe suprafața pridvorului, e decorat cu trei rânduri de firide în retragere care reiau în partea de sus a acestora, forma arcelor pridvorului (Fig. 5).

Retragerile succesive ale firidelor, realizate îngrijit și ușor scoase în relief, ritmează suprafața exteriorului bisericii. Intenția meșterului de a face vizibilă la exterior împărțirea interioară a edificiului fără a pierde din unitatea

³² Vezi N. Ghika-Budești, *op. cit.* p. 18.

³³ La biserica mănăstirii Sinaia acesta nu apare.

³⁴ Biserica măsoară la exterior: în axul est-vest 27,50 m lungime, 9 m în lățime în dreptul pridvorului, 12 m în lățime în dreptul absidelor laterale; la interior din pardoseală și până în cheia bolții 12 m.

³⁰ Corina Popa, Dumitru Năstase, *Biserica Fundenii Doamnei*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 10.

³¹ La biserica m-rii Sinaia se înlocuiește tradiționalul traseu poligonal al absidelor cu unul dreptunghiular. *Ibid.*

stilistică a fațadelor este în chip fericit îndeplinită.

Pridvorul deschis, cu dublul său rol de a proteja intrarea și de a realiza o gradație simbolică în trecerea de la spațiul exterior la spațiul interior (profan-sacru), este de plan dreptunghiular, dispus în lungul axului transversal al bisericii. Arcadele sale festonate se sprijină pe zece coloane cilindrice de piatră, dintre care șase sunt dispuse pe fațada vestică și câte două - dintre care una adosată zidului - pe latura de nord și de sud. Coloanele de proporții relativ scunde au secțiunea circulară, cu baze simple, profilate, și capiteli voluminoase, bogat sculptate. Până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, coloanele erau sprijinite pe un stilobat, care era de fapt continuarea soclului bisericii, în care au fost încastrate cele douăsprezece parapete din piatră încununate cu fleuroni provenite de la turnul clopotniță.

Pridvorul este boltit cu două calote sferice din zidărie de cărămidă susținute pe pandantivi și un arc dublou sprijinit pe console de piatră sculptată (Fig. 6).

Pronaosul, de plan aproape pătrat, ușor lărgit față de naos, așa cum îl întâlnim la bisericile din Râmnicul Sărat și Bordești (1699), este acoperit cu o calotă sferică pe pandantivi susținută pe patru arce care sprijină la rândul lor pe pilaștri de colț; aceștia prezintă la partea superioară capiteli proeminente și bogat sculptate în chip de console, tratare întâlnită și la bisericile mai sus menționate. Arcurile longitudinale, de pe pereții de nord și de sud, sunt mai late, pentru a centra calota pe mijlocul încăperii. Peretele vestic al pronaosului, care face legătura cu pridvorul, foarte masiv, adăpostește în el scara de acces la turnul-clopotniță aflat deasupra calotei sferice. Dispoziția plasării scării în zidul de vest al pronaosului o întâlnim și la biserica Sinaia, la Fundenii Doamnei ori la Râfov. O nișă semicirculară, adâncită în acest perete, încadrează intrarea.

Trecerea dintre pronaos și naos se face prin trei arcuri semicirculare sprijinite pe patru coloane dintre care cele extreme sunt angajate peretelui nordic și sudic, ca la biserica mănăstirii Sinaia sau biserica mănăstirii Râmnicul-Sărat (Fig. 7). Coloanele, ridicate pe pedestale foarte înalte, amintesc de logiile palatelor venețiene³⁵.

Încăperea este luminată de patru ferestre cu glafuri evazate, dispuse simetric câte două în fiecare dintre pereții de nord și de sud. Deasupra, fiecărei ferestre îi corespunde câte o deschidere de aerisire, care contribuie la luminarea interiorului.

Naosul bisericii prezintă un plan dreptunghiular. Acesta este acoperit cu o boltă în semicilindru, peste care se ridică - la mijloc - o turlă (Fig. 8). Până la restaurarea din 2001-2007, turla, care căzuse la cutremurul din 1838, nu a mai fost refăcută, preferându-se acoperirea naosului cu o calotă. Baza turlei se sprijină la est și la vest pe boltă în semicilindru, și pe arce dublouri longitudinale la nord și la sud. Cele două abside laterale ale naosului sunt boltite în semicalote sferice. La interior traseul absidelor este

în arc de cerc, iar la exterior prezintă o formă poligonală în cinci laturi. Un fapt rar întâlnit la bisericile din Țara Românească este prezența celor două arcuri dublou care întăresc porțiunile de boltă în semicilindru, care dau impresia de nervuri transversale. Arcul dublou din partea de răsărit este coborât până la pardoseală, iar cel dinspre apus este susținut de console de piatră sculptată³⁶. Rar întâlnită este și repartitia celor șase ferestre: câte o fereastră se deschide pe fiecare dintre pereții de nord și de sud, la vest de absidele laterale; celelalte, câte două în parte, străpung suprafața curbată a zidurilor absidelor. Deasupra acestora, plasată pe centru, se află câte o gură de aerisire. Numărul mare de ferestre, corespunde nevoii de luminare al spațiului.

Altarul, situat dincolo de arcul dublou ce sprijină bolta naosului către est, este boltit cu o boltă semicilindrică de la care se face trecerea foarte sensibil la semicalota care acoperă absida. Traseul acesteia este cel uzual: de plan semicircular la interior și poligonal la exterior. În interior aceasta adăpostește în grosimea pereților două nișe semicirculare adânci: proscomidia și diaconiconul. Lumina este captată printr-o singură fereastră plasată în axul longitudinal al altarului; la nivelul superior își au

Fig 9. Vedere asupra portalului din pridvor.

³⁵ Datorită cutremurelor turla și clopotnița au căzut; s-au supraînălțat fațadele iar cornișele originare au dispărut; înălțimea soclului a scăzut datorită creșterii nivelului din jur, fiind însă coborât la ultima restaurare.

³⁶ Brâul apare și la Mitropolia din București.

Fig 10. Pridvor. Arcada cu capiteluri sculptate.

rostul alte trei guri de aerisire.

Deasupra pronaosului, la exterior, vechea clopotniță³⁷ a fost înlocuită cu una realizată în stilul turlor bisericilor muntenești din secolul al XVIII-lea. Turla originală de deasupra naosului s-a prăbușit și ea în urma cutremurului de la 1838. Aceasta a existat de la început, deoarece în podul bisericii se află urmele patului³⁸. Ultima intervenție asupra bisericii a reconstituit turla prin principiul comparativ luând exemplul altor biserici din epocă (biserica mănăstirii Hurezi, biserica mănăstirii Antim, biserica schitului Balamuci, biserica Buna Vestire din Râmnicu Vâlcea), pe o structură ușoară de lemn³⁹. Biserica acoperită acum cu tablă, avea la început acoperiș din olane⁴⁰, ca la biserica Fundenii Doamnei.

În podul bisericii, deasupra bolții semicilindrice care acoperă partea dinspre vest a naosului s-a găsit o excavație de formă circulară tencuită cu urme de pictură ce măsoară în diametru aproximativ 1,30 m. Aceasta pare să fi fost ori o turlă mai mică sau o calotă sferică.

Sculptura

Ctitoriile spătarului Mihai Cantacuzino aduc inovații mai ales în sistemul decorativ. Sculptura din această epocă reprezintă o înflorire a unui proces elaborat mai ales în secolul anterior. Motivele geometrice predominante în sculptura decorativă de odinioară cedează în fața motivelor vegetale, figurative sau animaliere. Explicația este dată de înrâurirea barocului favorizată mai ales de marea familie boierescă care avea relații cu Austria⁴¹, și de des-

chiderea culturală a spătarului Cantacuzino care călătorește foarte mult în Europa și studiasse în Italia⁴².

Sculptura bisericii mănăstirii Colțea ocupă un loc de prin rang în decorul monumentului. La intrare, în locul tradiționalului chenar simplu din piatră sculptată cu motive geometrice de influență armenescă, ne aflăm în fața unui portal impunător conceput după normele artei occidentale (Fig. 9). Acesta tinde să se detașeze de fond întrucât ca o sculptură. Golul ușii terminat în arc trilobat mărginit de un ciubuc rotunjit decorat cu frunze stilizate, e încadrat de două semicoloane neocorintice angajate ce susțin antablamentul în stilul Renașterii italiene. La bazele și deasupra capitelurilor celor două coloane angajate care formează usciorii, sunt reprezentați în *alto-relief* cei patru *Evangheliști* însoțiți de simbolurile lor înaripate: boul, îngerul, leul și vulturul. Pe fusurile coloanelor sunt stilizate ușor naiv vrejuri de viță de vie cu ciorchini de struguri care par a avea mai degrabă o formă de floare polilobată. Împletituri de flori și elemente vegetale ocupă restul ancadramentului. Golul trilobat al ușii e încheiat în axul portalului cu o scoică pentalobată, plasată în formă de cheie de boltă, leit-motiv al artei renascentiste și mai ales baroce. Pe friza antablamentului doi grifoni sculptați în relief, simbolizând umilința creștină, întind pisanie prezentată sub formă de sul desfășurat, pisanie care probabil nu a fost scrisă de la bun început⁴³.

Deasupra, cornișa domină prin volumul ei întreg portalul. În centrul cornișei se desprinde vulturul bicefal, emblema Cantacuzinilor. O formă asemănătoare de portal dar mai simplificată, se găsește și la Fundenii Doamnei. În locul coloanelor angajate găsim aici usciori plați, decorați cu vrejuri de flori ordonate în cerc. Cele două figurine sculptate din piatră ce flanchează pisania par a descinde din cele două console care încadrează pisania de la biserica „Adormirii Maicii Domnului” din Râmnicul Sărat. Portalul bisericii menționate dă senzația de dezechilibru prin plasarea unui al doilea antablament deasupra primului, care conține pisania. Cei doi pilaștrii de aici sunt decorați cu vrejuri de viță de vie cu ciorchini la fel ca la Colțea și ca la biserica mănăstirii Berca (1694); apar și aici cei patru *Evangheliști* dispuși ca la biserica amintită, însă doar prin simbolurile lor.

Capitelurile coloanelor din pridvor sunt sculptate cu motive florale și zoomorfe, lucrate probabil de pietrari dalmatieni și venețieni, aduși de familia Cantacuzino (Fig. 10). De formă prismatică, acestea variază - în ceea ce privește motivele decorative - de la unul la altul, și dau impresia de atmosferă medievală, specifică bisericilor romanice. Figurația animalieră pe lângă cea decorativă avea și un substrat mistic⁴⁴. Aceste motive sunt primite la noi ca o noutate și ca o oglindire în plastică a copiilor

³⁷ Acesta este acoperit cu tencuială pe latura de sud.

³⁸ N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, în *BCMI*, anul XXIX, București, 1936, p. 107.

³⁹ N. Ghika-Budești consideră această dispoziție a arcelor dublou în naos ca fiind un caz unic în arhitectura de secol XVIII din Țara Românească. *Ibidem*, pp. 101-102.

⁴⁰ Clopotnița originală a căzut în urma cutremurului din 1838; clopotnița de dinaintea restaurării din 2001-2009 se realizase în 1949, vezi Arhiva Dosarelor de Restaurare a Comisiei Monumentelor Istorice, nr. ord. 555, nr. vechi de păstrare 23\25. Această clopotniță prezenta deschideri semicirculare în toate cele opt fețe ale sale, decorate pe margine cu o mulură concavă care urma traseul deschiderilor.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Vezi proiectul de „Consolidare, restaurare și punere în valoare”, nr. M054 din 2001, întocmit de arh. Constața Carp.

⁴³ Arhiva Dosarelor de Restaurare a Comisiei Monumentelor Istorice, nr. ord. 555, nr. vechi de păstrare 23\25, în molozul rezultat în urma surpării clopotniței și a turlei s-au găsit cioburi de olane.

⁴⁴ Maria Golescu, *Motive de animale în sculptura decorativă și semnificația lor simbolică*, în *BCMI*, anul XXXVI, 1943, pag. 37.

Fig 11. Ancadrament de fereastră.
Fațada sudică.

Fig 12. Fațada de sud.

întârziate de manuscrise.

Găsim astfel, pe cele patru fețe a două capiteluri, motivul pelicanului care își sfâșie trupul pentru a-și hrăni puii. Pelicanul este asemuit în comentariul teologic cu Hristos, care se jerește pentru mântuirea omenirii. Vulturul, simbol al Învierii, apare între ornamente vegetale. Din încolăcirile florale se desprinde și motivul lupului⁴⁵. Pe alt capitel apare leul, simbolul milosteniei dar și al puterii în același timp. Mai găsim motivul caprei și al mielului, care corelate cu simbolurile alegorice ale evangheliștilor de la portal ne poate sugera scena „Judecății de apoi”. Motivele sculptate de pe aceste capiteluri nu au fost puse la întâmplare, ele sunt purtătoare de simboluri teologice, și care coroborate cu decorația parietală a pridvorului, trimit la o interpretare în cheie eshatologică.

Sculptura apare și la interior. Capitелurile celor patru coloane care susțin arcada dintre naos și pronaos sunt ornamentate cu frunze stilizate de acant. Acestea sunt realizate într-un relief mai înalt decât cel al capitелurilor de la coloanele pridvorului, de unde impresia de volum. Desenul plat și rece al motivului geometric este înlocuit cu ornamentul vegetal bine reliefat, specific artei baroce. În stilul vechi, decorația se inspira exclusiv din forme și procedee orientale, compuse din motive geometrice sau împletituri de origine armenească, ori rinsouri cu flori și ramuri stilizate inspirate din arta arabă sau persană. Săpătura în piatră se făcea în unghiuri drepte creându-se astfel contraste fără părți de tranziție, specifice artei orientale. Aceleași frunze de acant stilizate, dispuse într-o altă formă, năpădesc bazele coloanelor așa cum putem vedea mai târziu și la bazele fusurilor bisericii Stavropoleos, Văcărești și la schitul Balamuci (refacerea din 1751-1752). Fusurile coloanelor toarse, mai zvelte decât cele de la pridvor, prezintă caneluri care prin lumina

primită de la ferestre, creează efecte plastice de lumină și umbră. În același mod sunt sculptate și consolele din pronaos ca și cele care susțin arcul dublou din naos. La punctul de naștere al arcelor din naos, se găsește câte o consolă sculptată, inspirată din Renașterea italiană, sub formă de înger apocaliptic cu aripile desfăcute, ținând o carte într-o mână și în cealaltă o trâmbiță.

Frestrele de formă trilobată au ancadramente din piatră decorate cu vrejuri de flori și frunze ordonate în cercuri sau pur și simplu șerpuind de-a lungulul chenarului. La pragul de jos al ferestrelor este amplasată câte o consolă având forma unui cap de înger cu aripile desfăcute (Fig. 11). Deasupra chenarului se sugerează o cornișă.

Același tip de ferestre apare și la Fundenii Doamnei, biserica mănăstirii Sinaia, la biserica mănăstirii Râmnicul-Sărat, biserica mănăstirii Bordești⁴⁶ (Râmnicu-Sărat), biserica mănăstirii Berca (Buzău), și la biserica Schiaului, care păstrează fereastra originală a altarului⁴⁷. Ca o particularitate, la ferestrele bisericilor Bordești, Berca și Râmnicul-Sărat apare, sub cornișa decorată, o friză de denticuli.

Este posibil, datorită asemănărilor între elementele decorative folosite și datorită tehnicii în care au fost realizate, ca sculptura decorativă a acestor edificii să fi fost opera aceleiași echipe de meșteri pietrari.

Pictura

Fațadele edificiului au fost decorate încă de la început cu fresce în care domină nuanțele de roșu, negru, cenușiu și galben ocru. Pe fațada sudică se pot vedea cel mai bine motivele decorative care se rezumă doar la câmpul

⁴⁶ N. Ghika-Budești, *op.cit.*, p. 109.

⁴⁷ Vezi Al. M. Zagoritz, *Sculptura în piatră de pe la biserici muntenești*, în *BCMI*, VI, 1913, p. 69 și anexa, pl. I.

⁴⁵ *Ibidem*, pag. 42.

firidelor, unde s-a ales o formulă decorativă restrânsă (Fig. 12), și la partea de deasupra acestora, unde se formează o frumoasă friză decorativă compusă din meandre de elemente fitomorfe și florale. Câmpul firidelor prezintă medalioane în care sunt reprezentate elemente vegetale decorative sau arbuști stilizați, amintind de decorația în stuc de la fațadele bisericii Fundenii Doamnei, evocând arta miniaturii persane. Urme de pictură mai găsim la intradosul arcelor pridvorului și în interiorul acestuia, care păstrează o bună parte din pictura originală.

În urma ultimei restaurări au fost scoase la iveală noi fragmente de pictură *al fresco* atribuite zugravului Pârvu Mutu⁴⁸. Este vorba de pictura de la baza turlei din naos, unde găsim o reprezentare a *Liturghiei îngerești* cu o configurare a *Sfintei Treimi*.

Pictură pridvorului se detașează pe fond albastru contrastant. Din nefericire adaosurile nereușite primite în urma restaurării picturii, afectează acum citirea coerentă

a picturii originare.

Din punct de vedere iconografic, conținutul și mesajul picturii murale a pridvorului este asemănător celorlalte ctitorii brâncovenești, prezentând similitudini cu pictura de la Hurezi care a servit drept model⁴⁹. Avem pe de o parte un mesaj secundar care trimite la Glorificarea Fecioarei Maria ca instrument al *Întrupării* dar și în calitatea sa de *intercesor*, și un mesaj dominant, eminamente eshatologic⁵⁰.

Pe peretele estic se desfășoară compoziția Judecării de Apoi, din care s-a păstrat doar o parte. Găsim aici o înfățișare a lui *Hristos în glorie* pe tron, reprezentat în partea dreapta a axului peretelui⁵¹, având în dreapta pe Maica Domnului iar în cea stângă pe Ioan Botezătorul, amândoi înconjurați de cete îngerești. În extrema stângă găsim un înger cu un filacter desfășurat deasupra capului pe care sunt pictate zodiile.

Dedesubt este înfățișat *Tronul Hetimasiei*, reprezentare simbolică a Sf. Treimi, plasat în ax, flancat de cei 12 apostoli figurați pe jilțuri și de legiunile îngerești. La picioarele tronului - pe care se află giulgiul Mântuitorului și Evanghelia, alături de Sf. Duh, sub forma porumbelului, și crucea răstignirii - sunt reprezentați Hristos și Maica Domnului, îngenunchind.

Pe calota de nord este zugrăvit *Hristos Pantocrator* cu cetele îngerești, iar dedesubt se desfășoară reprezentarea *Psalmului 148*. Pe pandantivi sunt ilustrate versete din *Psalmii 149-150*: Psalmul 149 (v.1) ilustrat prin apostolii Petru și Pavel și alți sfinți dispuși de o parte și de alta a unei biserici, tip iconografic în redactare atonită⁵²; soldați cu săbii care par să decapiteze niște împărați - Psalmul 149 (v. 5-8). Pe ceilalți doi pandantivi sunt reprezentate scene de laudă a lui Dumnezeu cu jocuri și instrumente muzicale („Să laude Numele Lui cu jocuri, să-L laude cu toba și cu harpa!” Psalmul 149, v. 3 și Lăudați-L cu timpane și cu jocuri, lăudați-L, cântând cu instrumente cu coarde și cu cavalerul” (Psalmul 150, v. 4).

Intradosul arcului transversal, susținut pe console de piatră sculptată, prezintă medalioane cu proroci, iar în ax o reprezentare a lui *Hristos cel vechi de zile*. Pe arhivoltele arcelor calotelor apar mucenicii.

Calota de sud îi este rezervată Sf. Ioan Botezătorul. Acesta e reprezentat în chip de *Înger al Pustiei*, cu trimitere la textul lui Matei (Matei 11, 9-11), înconjurat de patru grupuri de arhangheli și de alți patru serafimi. Dedesubt, sunt reprezentați cei 12 apostoli în medalioane. Pe cei patru pandantivi sunt figurate scene din viața sfântului: *Nașterea, Sf. Ioan (copil) condus de înger prin deșert, Arestarea și Decapitarea*.

Pe timpane de sud este zugrăvită *Pilda bogatului nemilostic și săracul Lazăr* iar pe timpanul de nord

Fig 13. Iconostasul. Vedere din naos.

⁴⁸ Dintre ansamblurile edificate de spătarul Mihai Cantacuzino, doar trei au fost decorate de Pârvu Mutu: Sinaia, Adormirea Maicii Domnului din Râmnicul-Sărat și Colțea. Vezi Teodora Voinescu, *Zugravul Pârvu Mutu și școala sa*, în SCIA, 1955 (II), nr. 3-4 (iulie-decembrie) p.138 și Corina Popa, *L'Iconographie de la peinture de l'Exonarthex des églises Brancovanes (II)*, în RRHA, Série Beaux-Arts, Tome XLVI, 2009, p. 19.

⁴⁹ Corina Popa, RRHA, 2009, p.19.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 20.

⁵¹ Reprezentat în zona celor drepte, dar posibil și dintr-o lipsă a spațiului, deoarece la mijloc se află punctul de naștere al arcului transversal pe care de sprijină cele două calote.

⁵² Prezentă și la Hurezi, Cf. Corina Popa, *op. cit.*, RRHA, 2009, p. 20.

Înmulțirea pâinilor. Cele două timpane ale peretelui vestic prezintă teme puse în legătură cu preamărirea Maicii Domnului ca instrument al *Întrupării*⁵³: la sud-vest avem *De tine se bucură*, iar la nord-vest, *Stihira de Crăciun*. Sub timpane este ilustrat cilcul *Imnului Acatist*, în 24 de scene, pornind de la sud spre nord.

Între arcadele pentalobate ale deschiderilor pridvorului sunt pictate scene din *Geneză*, iar pe arhivoltele arcelor, în medalioane, sfinții mucenici.

Aspectul compozițional al frescelor lasă impresia unei picturi murale de factură narativă, influențată de arta miniaturii. Prevalența pentru ornamentație și gustul decorativ, favorizat și de spațiul generos al pridvorului, este lizibilă nu doar la decorul folosit pentru a despărți registrele, compus dintr-o exuberanță de elemente vegetale și florale, mereu altele, dar și în modul de redactare al scenelor biblice, unde artistul nu a scăpat ocazia de a nu adăuga un plus de ornament costumelor personajelor, sau arhitecturii prezente în fundalul scenelor, etc.

Iconostasul Bisericii Mănăstirii Colțea

O piesă valoroasă care se găsește la biserica Colțea, este cu siguranță iconostasul (Fig. 13). Acesta face parte dintr-o serie de sculpturi în lemn⁵⁴ care erau gândite să decoreze biserica încă de când a fost dată în folosință, între 1701-1702. Catapetasma bisericii Colțea este una din puținele păstrate de la începutul veacului al XVIII-lea⁵⁵.

Ansamblul iconostasului prezintă elemente lucrate cu deosebită măiestrie fiind bogat ornamentate și aurite: coloanele sculptate ale registrului ușilor împărătești și icoanelor prăznicar, coloanele mici care despart icoanele prăznicar, brâuri orizontale ajurate care despart registrele cu icoane, profile sculptate și un coronament care închide compoziția la partea superioară. Ușile împărătești prezintă sculptură de o calitate remarcabilă.

Pornind de jos în sus, tâmpla⁵⁶ prezintă trei

Fig. 14. Detaliu din iconostas. Scena "Deisis".

deschideri: una centrală, în ax, pentru ușile împărătești, și două uși diaconești, laterale. Ușile împărătești sunt sculptate cu ornamente vegetale care mărginesc scena *Bunei Vestiri*; pe ușile diaconești se găsesc reprezentați *arhanghelii Mihail și Gavriil*, icoane de factură mai recentă⁵⁷.

În registrul icoanelor împărătești sunt icoane de mari dimensiuni, mai vechi decât cele din registrele superioare, de secol XVIII. De la stânga la dreapta găsim: icoana *Sf. Ioan Botezătorul*, înaripat, ce ține în mână un potir în care se află capul acestuia, ca prefigurare a jertfei lui Hristos și prin urmare a tainei euharistiei; icoana *Maicii Domnului Hodighitria*, apoi icoana cu Iisus Hristos, binecuvântând cu mâna dreaptă, iar cu cealaltă ținând Sfânta Scriptură, și în fine, icoana ferecată a Sfinților Trei Ierarhi -

icoană de hram. Pe lângă icoanele împărătești, în dreptul lor, găsim lateral stânga icoana ferecată a *Maicii Domnului cu pruncul Iisus* (Hodighitria), având în partea inferioară reprezentat *Izvorul Tămăduirii*. Icoana a fost comandată de voievodul Nicolae Petru Mavrogheni în 1788 pentru biserica Izvorul Tămăduirii. Ferecătura icoanei, din argint ciocănit și aurit, conține scene istorice ale *Imnului Acatist* și reprezentări ale *Fecioarei Vlahernitissa*⁵⁸.

Lateral dreapta se află o icoană valoroasă care o înfățișează pe Sfânta Paraschiva⁵⁹. Tot aici mai găsim și icoana *Sf. Doctori fără de arginți*, Cosma și Damian⁶⁰ (Fig. 14) cu încrustații de sedef.

Următorul registru, cel al *Sărbătorilor*, este despărțit de cel al *Marii Deisis* printr-un brâu lat ajurat; icoanele, încastrate în locașurile lor, sunt despărțite între ele de colonete în torsadă, sculptate și aurite. Unele dintre acestea au fost repictate în secolul al XIX-lea, probabil de Gheorghe Tattarescu⁶¹. Prin recenta

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ În biserică s-au păstrat pe lângă iconostas: 28 de strane sculptate, două strane pentru citit, iconostasul mic, trei jilțuri mari sculptate și alte piese funcționale, ușile sculptate, icoane etc; vezi *Arhiva Dosarelor de Restaurare a Comisiei Monumentelor Istorice*, nr. ord. 555, nr. vechi de păstrare 23/25, dosarul cu oferta de restaurare a mobilierului bisericii din 1997.

⁵⁵ Vezi N. Iorga, *Les Arts Mineurs en Roumanie*, Seconde partie, Edition de L'Imprimerie de L'État, Bucarest, 1936, p. 13.

⁵⁶ Iconostasul măsoară în lățime 5,15 m și 7 m în înălțime.

⁵⁷ Icoane pictate în tehnică de ulei de secol XIX. *Arhiva Dosarelor de Restaurare a Comisiei Monumentelor Istorice*, nr.ord. 555, nr. vechi de pastrare 23/25, dosarul cu oferta de restaurare a mobilierului bisericii din 1997.

⁵⁸ Vezi Constanța Costea, *Constantinopolul în iconografia târzie din Țara Românească*, în *SCIA*, 1993, p. 60 și urm.

⁵⁹ Lucrată între 1777-1788, icoană de hram, provenită probabil de la paraclisul cu hramul omonim.

⁶⁰ Provenită de la paraclisul cu același hram. Icoana recent restaurată la laboratorul de la Muzeul Național Cotroceni.

⁶¹ Câteva dintre aceste scene prezintau o iconografie tipic occidentală. Începând cu *Nașterea*, unde erau reprezentați doar pruncul în iesle, *Fecioara Maria* și *Iosif*, într-o atmosferă intimă a "Sfintei Familii", tip de compoziție foarte răspândită în Apus, și aproape necunoscută în Răsărit. În scena *Răstignirii*, Hristos crucificat, avea la picioarele sale pe Maica Domnului de o parte, iar de cealaltă parte pe Ioan Evanghelistul. Apoi scena *Învierii*, sub iconografie tipic occidentală: Hristos este reprezentat înălțându-se la cer din

Fig 15. Icoana doctorilor fără de arginți Cosma și Damian.

restaurare s-a îndepărtat pictura de secol XIX, lăsând loc picturii originare, redactată probabil de un iconar din școala lui Pârvu Mutu. Ordinea acestora, care înainte de restaurare era după cea a anului liturgic, a fost schimbată, fiind dispuse – o parte, în ordinea istorică și o parte în ordinea anului liturgic. Se începe – de la stânga spre dreapta – cu icoana *Bunei Vestiri*, apoi urmează: *Nașterea Domnului*, *Întâmpinarea Domnului*, *Botezul*, *Învierea lui Lazăr*, *Intrarea în Ierusalim*, *Răstignirea*, *Coborârea la Iad*, *Necredința lui Toma*, *Înălțarea*, *Cincizecimea*, *Schimbarea la Față*, *Adormirea Maicii Domnului*, *Nașterea Feciei*, *Prezentarea la templu a Maicii Domnului*.

Deasupra, găsim *Cinul Apostolilor*, în mijlocul căruia se află reprezentată scena *Deisis*, scenă care reprezintă *rugăciunea* Bisericii pentru lume (Fig. 15); importanța acordată prin plasarea ei, și a întregului registru cu apostoli, sub imediata apropiere a registrului *Prorocilor*⁶², cât și prin dimensiunile ușor mărite ale scenei, face din *Deisis* cheia de interpretare a iconostasului, o interpretare în sens eshatologic, căci *rugăciunea*, care este una de comuniune cu taina euharistică, evocă *Judecata de Apoi*⁶³. Omul pătrunde prin împărtășire la dreapta judecată.

În dantelăria lemnăriei aurite în care predomină împletiturile măiestrite ale ornamentelor vegetale se

mormânt, învăluit de un nor.

⁶² Se face în același timp o paralelă între Vechiul Testament și Noul Testament, având ca verigă de legătură ușa, asemuită cu Maica Domnului.

⁶³ „...Și să-mi fie mie Împărtășania aceasta spre bucurie, spre sănătate și spre veselie. Iar la înfricoșătoarea și a doua venire a Ta, învrednicește-mă pe mine păcătosul ca să stau de-a dreapta mării Tale, pentru rugăciunile preacuratei Maicii Tale și ale tuturor sfinților Tăi. Amin”- rugăciune de după primirea Sfintei Împărtășanii, vezi Carte de Învățătură Creștină Ortodoxă, București 1978, p.55.

detășează ultimul registru compus din medalioane, toate pictate în manieră neoclasică. Acestea reprezintă profeții care au prorocit Întruparea lui Hristos, în număr de doisprezece; în mijlocul lor, este înfățișată, tot într-un medalion, Maica Domnului a Întrupării, tip iconografic *Platytera*, orantă cu pruncul pe pântec.

Tâmpla este încununată cu două molenii, pe care sunt reprezentați Maica Domnului și Ioan Evanghelistul de o parte și de alta a Crucii.

Edificiul se prezintă ca un caz deosebit în arhitectura eclesiastică bucureșteană a secolului al XVIII-lea. Aceasta făcea parte dintr-un complex mănăstiresc gândit de spătarul Mihai Cantacuzino de la început ca un nucleu de caritate și binefacere, care funcționa după învățătura creștină de iubire și ajutorare a aproapelui fără alte recompensări materiale.

La biserica mănăstirii Colțea nu se poate vorbi, pe de o parte, de o înnoire a sistemului constructiv ci mai degrabă despre o măiestrie a meșterilor constructori, care au putut răspunde cu succes cerințelor comanditarului, atât în ansamblu cât și în detaliu. Pe de cealaltă parte, decorația bogată a sculpturilor și picturilor murale, cât mai ales cea în lemn a iconostasului și a celorlalte obiecte necesare cultului, demonstrează geniul decorativ care printr-o bună cumpătare a reușit să desăvârșească una dintre cele mai frumoase biserici din secolul al XVIII-lea.

Bibliografie selectivă

1. Baltazar A, *Frescurile de la Colțea*, în *BCMI*, I, 1908, pp. 120-132.
2. Chițulescu Traian, *Biserica fostei mănăstiri Berca*, în *BCMI*, ianuarie-decembrie 1944, pp. 69-75.
3. Ghika-Budești N., *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, B.C.M.I., anul XXIX, București, 1936.
4. Giurescu Constantin *Istoria Bucureștilor*, Editura Sport-Turism, București, 1979.
5. Golescu Maria, *Motive de animale în sculptura decorativă și semnificarea lor simbolică*, în *BCMI*, anul XXXVI, 1943pp. 36-48.
6. Ilieș Aurora, *Biserica mănăstirii Colțea*, Editura Meridiane, București, 1969.
7. Ionașcu I., *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, Fundația Regele Carol I, București, 1941.
8. Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii românești*, Tiparul Cartea Românească, București, 1937.
9. Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii în România*, vol II, Editura Academiei Române, București 1965.
10. Ionescu Grigore, *București – Orașul și monumentele sale*, București, p. 78
11. Ionescu Gion G. I., *Istoria Bucureștilor*, Stabilimentul Grafic, București, 1899.
12. Popa Corina și Năstase Dumitru, *Biserica Fundenii Doamnei*, Editura Meridiane, București 1969.
13. Popa, Corina, *L'Iconographie de la peinture de l'Exonarthex des églises Brancovanes (I)*, în *RRHA*, Série Beaux-Arts, Tome XLV, 2008, pp. 77-92.
14. Popa, Corina, *L'Iconographie de la peinture de l'Exonarthex des églises Brancovanes (II)*, în *RRHA*, Série Beaux-Arts, Tome XLVI, 2009, pp. 17-33.
15. Potra George, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)* – Ed. Academiei Române, București 1962.
16. Stoicescu N., *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, București, 1961.
17. Theodorescu, Răzvan, *Civilizația românilor între medieval și modern, Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. II, Editura Meridiane, București, 1987.
18. Tzigara-Samurcaș Alexandru, *Turnul și biserica Colțea*, în *Convorbiri literare* nr. 3, XLII, 1908, pp. 352-359.
19. Zagoritz Al. M., *Sculptura în piatră de la biserici muntenesti*, în *BCMI*, aprilie-iunie 1913, an VI, fasc. 22, pag. 68-71.
20. * * * Dosarele de restaurare ale Comisiei Monumentelor Istorice, Nr. ord. 555, Nr. vechi al unității de păstrare 23/25.
21. * * * *Istoria orașului București*, lucrare realizată de un colectiv al Muzeului de Istorie a Orașului București, vol. I, București, 1965.
22. * * * *Documente privind istoria orașului București*, lucrare realizată de un colectiv al Muzeului de Istorie a orașului București, București, 1960.

Notă: Fotografiile aparțin autorului